

APHRODISIAS 2023

SONUÇ RAPORU

APHRODISIAS 2023

SONUÇ RAPORU

Aphrodisias'taki 2023 yılı arazi çalışmaları *anastylosis*, konservasyon, kazı ve heykel restorasyonundan oluşmakta olup altı ana komplekse odaklanmıştır. Bunlar (1) Bazilika, (2) Kent Parkı / Palmiye Parkı, (3) Tetrasyon Caddesi, (4) Kybele Evi, (5) Kuzey Temenos Evi ve (6) Sebasteion Tapınağı'dır. Kybele Evi ve Kuzey Temenos Evi'ndeki çalışmalar, Aphrodisias'taki kentsel yaşamın, özel konutların ve atölye yapılarının geçmişine ilişkin daha kapsamlı ve yeni bir jeofizik ve arkeolojik araştırma programının parçasıdır. Bununla birlikte pek çok koruma, jeofizik ve yayın çalışması da sezon boyunca yürütülmüştür. Aralarında uzman ve öğrencilerin bulunduğu toplam 67 arkeolog, mimar, konservatör, epigraf, fotoğrafçı ve nümizmattan oluşan ekip 30 Mayıs – 14 Eylül tarihleri arasında çalışmalarını sürdürmüştür. 2023 sezonunda 31 kazı işçisi ve 22 konservasyon işçisi olmak üzere yakın çevreden 53 işçi istihdam edilmiştir. Bakanlık temsilciliği görevini Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nden Okan Cinemre üstlenmiştir.

1. BAZİLİKA VE DIOCLETIANUS FİYAT FERMANI (Res. 1–12)

2018 yılında başlanan yeni bir proje kapsamında Bazilika cephesinin bazı bölümleri restore edilmiş ve MS 301 yılında bina cephesine yazılan Diocletianus Tavan Fiyatlar Fermanı metninin tamamını içeren modern panolar ziyarete açılmıştır. Önceki sezonlarda yapının içerisinde bulunan mermer mimari bloklar taşınmış, yapı içerisindeki mermer ve mozaik zeminler korunarak belgelenmiş, binanın ön cephesindeki sütunların *anastylosis* çalışmalarına yönelik onarımına başlanmış ve Fiyat Fermanı'na ait on panel kompleksin doğu cephesine yerleştirilmişti. Bazilika ve Fiyat Fermanı projesi pladis ve Sayın Murat Ülker tarafından desteklenmektedir.

Beş yıllık proje 2023 yılında tamamlanmıştır. Fermana yer alan fiyat listesinin kalan on panosu, Bazilika'nın batı duvar hattı boyunca özel olarak tasarlanmış çelik destekli konstrüksiyonlar üzerine Latince, Türkçe ve İngilizce dillerinde yerleştirilmiştir (Res. 3-7). Bu panolar fermanın 50. ila 70. bölümlerine ait metinleri içermektedir. Sergi uygulamasında, bazilikanın yan duvarlarındaki nişlerin üzerindeki sıvalı yığma duvar boyunca bilgi panoları, Ferman panolarına ait orijinal yazıtlı taşların büyük 1:1 ölçekli fotoğrafları ve Bazilika'nın üst kat rölyeflerinden birine ait bir parça yerleştirilmiştir. Parçada betimlenen pençelerinde büyük bir tavşan taşıyan kartal, kentnin kuruluş efsanelerinde yer alan bilindik bir kehanet işaretidir. Bazilika iç mekanının yeni renkli üç boyutlu dijital modelleri de hazırlanmıştır (Res. 8).

Bunlarla eşzamanlı olarak, yapının vestibülündeki dört adet kolosal çifte yarım sütunun *anastylosis*ini tamamlamak üzere yoğun bir şekilde çalışılmıştır (Res. 9–12). Büyük boyutlu mimari parçalar Bazilika'dan Mavi Depo-Atölye'ye getirilmiş (Res. 9), burada parçalar onarılmış, birleştirilmiş, dübellenmiş ve yapıştırılmıştır. Sütunların eksik parçaları çelikle güçlendirilmiş ve el ile yontulmuş yapay taşlarla tamamlanmıştır. Tamiri bitmiş sütun parçaları ve restorasyonu tamamlanan arşitravlar Bazilika binasına geri götürülmüş ve burada dübelle doğru yerlerine tespit edilmiştir (Res. 10–12). *Anastylosis* kapsamında İon düzenindeki sütun başlıkları, dört metre uzunluğunda iki adet arşitrav ile maske ve girland frizine ait iki blok üzerinde çalışılmıştır.

Anastylosis çalışmaları Thomas Kaefer ve Gerhard Paul tarafından yönetilmiştir. Ferman sergisi Harry Mark tarafından tasarlanmış, montajın tüm aşamaları yine Harry Mark'ın gözetiminde gerçekleştirilmiştir. Fermanın metinleri Serra Somersan tarafından hazırlanıp Türkçeye çevrilmiştir. Latince ve İngilizce metinler, Profesör Michael Crawford'un Ferman hakkındaki monografına dayanmaktadır (*Aphrodisias XIII*). Üç boyutlu modellemeler Ece Savaş ve Phil Stinson tarafından hazırlanmıştır.

2. KENT PARKI (PALMIYE PARKI) (Res. 13–15)

Geçmişte 'Güney Agora' olarak bilinen kentin ikinci halk meydanında (215 x 70 m) 2012-2017 yılları arasında gerçekleşen kazılar Mica ve Ahmet Erteğün tarafından desteklenmiştir. Bu çalışmalar, buranın palmye ağaçları ve İon düzeninde kolonadlarla çevrili uzun bir havuza (170 x 30 m) sahip bir kent parkı olduğunu ortaya koymuştur. Doğu kapısı (Propylon) üzerine yazılmış olan ve MS 6. yüzyıla tarihlenen bir şiiirde kompleks "Palmye Parkı" olarak anılmaktadır. Mevcut çalışma, mermer havuz kenarının restorasyonu (Res. 13) ile Kent Parkı'nı kapsamlı olarak ele alan, çok yazarlı bir monografa odaklanmıştır. Havuzdaki konservasyon çalışmaları Sayın Ömer Koç ve Geyre Vakfı tarafından desteklenmektedir.

Restorasyon çalışmaları 2023 yılında mermer havuz kenarının kuzey tarafının orta kısmına yoğunlaşmıştır (Res. 14–15). Burada Hikmet Apaydın'ın yönetimindeki çalışmalarda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Havuz kenarındaki mermer oturma bloklarının üzerinde 500 civarında çizim, oyun tablası ve yazıt formunda graffiti bulunmaktadır. Kent Parkı ve kazılarıyla ilgili on altı uzmanın katkı sağladığı ve editörlüğünü Ben Russell ile Andrew Wilson'ın üstlendiği kitap yayıncıya teslim edilmiştir. Bu, Aphrodisias monografi serisinde 14. eser olacaktır.

3. TETRAPYLON CADDESİ (Res. 16–25)

Tetrapylon Caddesi, Tetrapylon ile Tiyatro arasında kuzey-güney aksında uzanır (Res. 1). Caddenin bazı bölümleri 1960'lı ve 1980'li yıllarda kazılmıştı. Bu önemli kentsel caddenin araştırılması, Aphrodisias'ın Roma, Geç Roma, Bizans, Selçuklu, Beylik ve Osmanlı dönemleri hakkında yeni bilgilere ulaşılması ve nihayetinde caddenin ziyaretçilere açılması amacıyla burada 2008 yılında yeni bir kazı projesine başlanmıştır. MS 5. yüzyılın sonlarından 6. yüzyıla kadarki dönemde insan hareketliliğinin yüksek olduğu kolonadlı cadde, 7. yüzyılın başlarında yıkılmış ve sonrasında yaşam yıkılan kalıntıların üzerinde devam etmiştir.

Arazi çalışmaları ve Caddenin tarihçesi ile kazıları hakkındaki yayın hazırlıkları tamamlanmış ve böylelikle bu proje nihayete ermiştir. Sebasteion'un kuzeyinde (NAve) çalışmalar yapılmıştır (Res. 17). Doğu kolonad üzerinde daha önce kazılmamış bir alanda MS 6. yüzyıl zemin seviyesine kadar inilmiştir (NAve 23.1) (Res. 18-19). Caddenin batısındaki portikonun güney ucu MS 5. yüzyıl sonu yerleşim seviyesine kadar kazılmıştır (NAve 23.1) (Res. 22 ve 24). Burada yapılan kazılar, caddenin Geç Roma dönmindeki görünümü ve kullanımına ilişkin açıkta kalan soruları yanıtlamanın yanında Beyliğin kendisi, bölgenin 14. yüzyıldaki yerleşim düzeni ve Geyre'deki Beylik yerleşiminin bir bütün olarak önemi ile ilgili yeni bilgiler edinmemizi sağlamıştır.

Çalışmalar arkeologlar Muhammed Özkan ve Duru Yağmur Başaran yönetiminde Jesica Arielle Dawson, Adrian Poe, Sean Paxton Silvia, ve James Hua tarafından yürütülmüştür.

Tüm kazı çalışmaları Dr. Ine Jacobs gözetiminde gerçekleşmiştir. Cadde projesi, the Friends of Aphrodisias Trust in London, the British Institute at Ankara ve the Oxford Centre for Byzantine Research tarafından desteklenmiştir.

Doğu kolonad kazısı (NAve 23.1, Res. 17–21). NAve 23.1, Cadde'nin doğu arka duvarının hemen batısında ve üstünde, kuzey-güney aksında 24,5 m ve doğu-batı aksında 3,30 m boyutlarında bir alandır. 2022 yılında incelenen bir açmanın güneyinde ve Sebasteion'un kuzeyinde yer alan bu alan, caddede henüz kazılmamış olan son büyük alandı (Res. 17–19). Doğu kolonadın arka duvarının kazılmasıyla, caddenin doğusundaki yüksek profilin alçaltılması ve bu alanın Antik Çağ sonrası yerleşim evrelerine ilişkin hipotezlerin doğrulanması amaçlanmıştır.

Arka duvarın geçen yıl kazılan bölümü, düzenli aralıklarla birbirini takip eden payelerden ve aralarında daha sonra kapatılmış boşluklardan oluşmasına rağmen, Sebasteion'un hemen kuzeyindeki arka duvar, kısa duvar bölümlerinden oluşan çok daha düzensiz bir kombinasyona sahiptir. Kronolojilerini ayırt etmek zordur, ancak tamamı MS 5. yüzyılın sonları ile 6. yüzyılın sonları arasına tarihlendirilebilir. MS 6. yüzyılın sonlarına gelindiğinde caddenin doğusundaki mekânlara erişim sağlayan tek bir büyük açıklık kalmıştı (Res. 18). Kapının önünde ele geçen büyük boyutlu bir terazi ağırlığından de anlaşılacağı gibi, bu mekanlar olasılıkla ticari amaçlarla kullanılıyordu (env. 23-50, Res. 21). 64,5 kiloluk dikdörtgen bir mermer bloktan oluşan ağırlığın üst yüzeyinde demir bir halka bulunur. Halkayı çevreleyen Yunanca yazıtın çevirisi şu şekildedir: *Bunu Andr(onik)os'un emri üzerine yedinci indictoda kurdum* (I 23-04). Bloğun ön yüzündeki ikinci bir metin ağırlığı belirtir: *çift talanton* yani 32,3 kiloluk bir Roma talentinin iki katı. Yazıt Angelos Chaniotis tarafından MS 4. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Ağırlık kullanımdan çıktığında muhtemelen 300 yıldan daha eskiydi, ki bu durum, bloğun neden olması gerekenden 100 gr daha hafif olduğunu açıklayabilir.

Kolonadın üst katının MS 7. yüzyılın başlarında çıkan bir yangınla çöktüğü bu sezon yapılan kazılarla doğrulanmıştır. Üst kata ait döşemeli zeminin bir bölümü dükkân girişinin önünde ele geçmiştir. Sağlam çatı kiremitleri, metal eserler ve hatta ahşap tavan ve kirişlerdeki demir çiviler de dahil olmak üzere tüm kullanılabilir malzemeler kurtarılmak amacıyla yıkıntı katmanları kaldırılmış ve bir öbek haline yığılmıştı (Res. 19). Sonraki yüzyıllara ait yerleşim izleri çok daha mütevazı olsa da alanın hiçbir zaman tamamen terk edilmediği açıktır.

NAve 23.1 açmasında ortaya çıkarılan bir sonraki büyük yerleşim evresi, KD-GB yönlü yeni bir su kanalının açıldığı MS 14. yüzyıla tarihlenebilir. Bu kanalın kuzeyindeki alanın üzerinde muhtemelen depo görevi gören ve küçük bir köşesi 2023 yılında kazılan uzun bir bina tespit edilmiştir. Kanalın güneyinde bir atölye alanı bulunmaktaydı (Res. 20).

Bu kompleksin güney kısmı 1982 yılındaki Sebasteion kazılarında açığa çıkarılmış, doğu sınırı ise 2014 yılında kazılmıştı. Çalışmalar sayesinde bu yıl yapının planı ile ilgili dört özellik daha ortaya çıkarılmıştır. Bunlar, doğuda içine seramik tekne yerleştirilmiş bir çalışma tezgâhı ile taş döşeli bir zemin alan ve batıda içine kerpiç fırın entegre edilmiş bir duvardır. Son olarak fırının güneybatısında içi kireç sıvalı bir tekne bulunmuştur. Yaklaşık 50 m güneydeki cadde bölgesinde keşfedilen 14. yüzyıldan kalma hamam ve 60 m kuzeyde 14. ve 15. yüzyıldan kalma pazar yeri kalıntıları da dikkate alındığında bu atölye alanı ve depo, yerleşimin bu yüzyıllardaki refah düzeyine işaret etmektedir.

Görünüşe göre atölye alanı 15. yüzyılda terk edilmiş olsa da buradaki su kanalı 300 yıl daha kullanılmıştır.

Batı portiko kazısı (NAve 23.2, Res. 22–25). Batı portikonun Karanlık Çağ Kompleksi'ne dayandığı güney ucunun incelenmesiyle caddenin batısındaki yapıların Geç Antik Çağ yerleşim evreleri daha iyi anlaşılmıştır. MS 5. yüzyılın sonlarına ait zemin kalıntılarının altında Geç Roma hamamına ait seramik su tedarik sistemi ortaya çıkarılmıştır. Caddenin yapımından öncesine tarihlenen ender kalıntılardan biri olan batı portikonun arka duvarı, 5. yüzyılın sonlarında portikonun arkasına bir sıra dükkân eklendiğinde bütünüyle yeniden inşa edilmiştir. En güneydeki dükkânın önünde ahşap bir kapı vardı. Sayıları sınırlı olsa da kalıntılar portikonun hemen önündeki alanın ve hatta portikonun tamamının bu dönemde beyaz taş plakalarla döşendiğine işaret etmektedir.

Portiko MS 6. yüzyılın sonlarında bir kez daha baştan aşağı yenilediğinden, 5. yüzyılın sonlarına ait bu ilk evreden geriye pek bir şey kalmamıştır. *Stylobat* blokları yeniden düzenlenmiş ve portiko arkasındaki dükkânlardan gelen suyu ana caddedeki gidere doğru tahliye eden yeni giderler yerleştirilmiştir. Yürüme seviyesi, kalınlığı 60 cm'yi bulan dolgularla yükseltilmiştir. Dolgu malzemesinin tamamı seramik ve kemik buluntular açısından oldukça zengindir. Seramikler çoğunlukla MS 6. yüzyıla ait yerel mallardan oluşsa da birçok ithal *unguentarium* da bulunmuştur (olasılıkla nadir baharatlar muhafaza etmek için kullanılan küçük, dar kaplar, env. 23-31-23-34 arası). Bu tabakada, muhtemelen 5. yüzyılın ilk yarısında üretilmiş, vahşi hayvan dövüşlerini anımsatan kavgaya tutuşmuş bir ayı ve aslanın tasvir edildiği aplik bezemeli, büyük boyutlu ve nadir bir Afrika Kırmızı Astarlı tabağa ait parçalar da bulunmuştur (env. 23-30, Res. 23). Olasılıkla manevi değeri bulunan bu tabak kırıldığında halihazırda 200 yıllık bir ömre sahipti.

Bu katmanlarda bulunan çok sayıda deniz kabuğu ve balık kılçığı, yakınlarda bir balıkçının faaliyet gösterdiğini düşündürmüştür. Deniz kabuklarının kaynağından bu kadar uzakta bulunmuş olması dikkat çekicidir. İnce seramik borulara ve seramik su taksim kutusuna ait kalıntılar batı portikonun su tesisatı ile donatıldığının kanıtlanmaktadır. Bazı hayvan kemiklerinde gözlemlenen kesik izleri bir kasabın varlığına işaret etmektedir. Yeniden düzenlenen *stylobat* bloklarında açılan delikler alışverişe gelen müşterilere ait ya da kesilmeyi bekleyen hayvanları bağlamak için kullanılmış olmalıydı.

MS 7. yüzyılın başlarında, batı portikonun güney ucu, doğu kolonadın büyük bir kısmı ile Geç Roma hamamına ait bazı odaların muhtevasını yok eden yangından geriye kalan molozun toplandığı bir alan olarak kullanılmıştır. Birkaç on yıl sonra inşa edilen yeni Karanlık Çağ Kompleksi'nin kuzey duvarı nedeniyle portikonun güney ucu batı portikonun geri kalanından ayrılmıştır. Bu duvarın üst yüzeyinde gerçekleştirilen temizlik çalışmaları sırasında Dionysos heykelciğine ait bir baş ele geçmiştir (env. 23-01, Res. 25). Bu parça olasılıkla bir zamanlar doğu kolonadın üzerinde yer alan dairelerden birine aitti.

Tetrapylon Caddesi hakkında on iki yazarın katkıda bulunduğu ve editörlüğünü Ine Jacobs'un üstlendiği monografa ait bölümlerin büyük bir kısmı 2023 sezonunda tamamlanmıştır.

4. KYBELE EVİ (Res. 26–36)

Kent merkezinin kuzeydoğusunda, Geç Antik Çağ kent surlarındaki küçük bir kapının hemen içinde yer alan büyük bir mahalle olan Kybele Evi bölgesi 1960'lı ve 1980'li yıllarda Kenan Erim tarafından kısmen araştırılmıştır. Burada büyük bir konut, doğu-batı yönünde mermer döşeli bir sokak, dükkân ve atölyeler ile büyük bir *horreum* veya ambar vardır. 2022'de başlatılan yeni bir projeye, eski kazıların ve buluntuların incelenmesi, korunması ve yayınlanmasının yanı sıra, yeni saha çalışmalarlarıyla kalan soruların yanıtlanmasını hedeflenmektedir.

2023 yılındaki kazılar, geçmiş kazılardan kalan, ambarın güneydeki üçte birlik kısmı ve doğudaki dükkanların, atölyelerin ve sokağın bazı kısımlarını örten büyükçe kazılmamış kesite odaklanmıştır (Res. 26-29). Çalışmaların amacı, bölgenin özellikleri hakkında daha fazla bilgi edinmek ve bu alanın Geç Antik Çağ'dan günümüze kadar olan kronolojisini daha iyi anlamaktır. 2023 yılında çalışmalar arkeologlar Alis Gülfizar Altınel ve Claire Davis yönetiminde ve Meryem Konuş ve Nellie Carobene'nin asistanlığında yürütülmüştür. Tüm kazı çalışmaları Dr. Ine Jacobs tarafından denetlenmiştir. Kybele Evi projesi Leon Levy Foundation ve Headley Trust tarafından desteklenmektedir.

Çalışmalar sayesinde bu mahallenin MS 610'lu yıllara kadar oldukça hareketli olduğu, daha sonra meydana gelen ani bir yıkım ile burada kalınlığı 1,5 metreyi aşan bir enkaz tabakası olduğu anlaşılmıştır. MS 7. yüzyılın sonlarında yeniden iskân edilen bu bölge, Orta Bizans Dönemi'ne kadar Aphrodisias'lı zanaatkarların faaliyet gösterdiği bir mahalleye dönüşmüş olmalıdır.

Geç Antik Çağ ile 610'lu yıllar arası: MS 5. yüzyılın sonlarında Aphrodisias'ta meydana gelen depremden sonra ambar ve doğusundaki atölyeler yeniden inşa edilmiştir. Yeniden inşa sürecinde ana malzeme olarak pişmemiş kil ve kerpiç kullanıldığı geçen yıl anlaşılmıştı. Ambarın doğu ucu, dış cephede moloz ve tuğla, iç duvarlarda ise kerpiç kullanılarak yeniden inşa edilmiş olup buradaki Geç Antik Çağ yerleşim seviyesinin yaklaşık 1,6 metre üzerinde yüksekliğe kadar korunmuştur. Ambarın tamamında bulunan kalın, parçalanmış milli kil tabakası, duvarların büyük ölçüde pişmemiş kil kullanılarak yeniden inşa edildiğine işaret etmektedir. Bina içindeki güney duvarda bulunan girişin arkasına tuğla ve kerpiç tuğla kullanılarak ilave bir oda eklenmiştir. Tüm iç duvarlar üzerinde basit geometrik motifler olan boyalı alçıyla süslenmiştir. Ambarın güney duvardaki yüksek pencereler sayesinde aydınlatıldığı anlaşılmaktadır. Bu pencerelere ait tirizlerden biri Geç Antik Çağ zemin seviyesinin hemen üzerinde bulunmuştur (Res. 29).

2023 sezonu sonuna yaklaşırken çok sayıda buluntu ortaya çıkma olasılığı nedeniyle ambar içinde ve doğusunda, zemin seviyesinin üzerindeki daha küçük odalarda kazılara son verilmiştir. Buradaki nüfusun eşyalarını geride bırakarak aniden bölgeyi terk etmek zorunda kaldığına dair işaretler mevcuttur. Kybele Evi'nin içindeki buluntu çeşitliliğine eski kazı raporlarında değinilmişti; bu yıl da tüm muhtevasıyla korunmuş bir oda ortaya çıkarılmıştır.

3,50 x 1,55 m ölçülerindeki bu küçük mekân Antik Çağ'ın en sonlarında, Geç Antik Çağ atölye alanının güney duvarına bitişik şekilde sokağın üzerine inşa edilmiştir (Res. 30-31). Günümüze ulaşan sade işçiliğe sahip duvarlar muhtemelen müşterilere pişmiş yiyeceklerin satıldığı ahşap bir kulübenin temeliydi. Doğu duvarının tabanında tipik bir pişirme tezgâhı yer alır (Res. 31).

Hem zeminde hem de üzerindeki stratigrafide, bir düzineden fazla pişirme kabı ve kapakları, birkaç yerel üretim saklama amphorası, bir seramik süzgeç ile yerli ve ithal türden birkaç yemek tabağı da dahil olmak üzere çok sayıda seramik buluntu keşfedilmiştir. Tüm bunlar burada gıda tüketildiğini göstermektedir (Res. 32). İçinde kemikleriyle (çorba veya güveç için) birlikte bulunan kırık bir tencere de mekânın aniden tahrip olduğuna işaret etmektedir. Ele geçen mermer tokmak ve *mortarium* parçaları da yemek hazırlığı ile ilişkilendirilebilir. Odadaki ayrıca altı tanesi hâlâ sağlam olan seramik kandiller de ele geçmiştir (Res. 34). Odanın zemininde mavi mermerden yapılmış küçük bir köpek başı bulunmuştur (env. 23-63, G: 4,0 cm, Res. 33).

Bu küçük lokanta, sokağın karşı tarafında yer alan ve MS 610'lu yıllarda yandığı bilinen Kybele Evi'nin çatısı ve üst duvar bölümleri başta olmak üzere çevredeki yapılardan düşen yıkıntılar nedeniyle aniden yıkılmıştır. Ambarın nasıl zarar gördüğü bilinmese de Geç

Antik Çağ zemin seviyesinin hemen üzerinde bulunan bronz kaplara dayanarak (env. 23-50, Res. 35) bu mekânın da aceleyle terk edildiği söylenebilir.

7. yüzyıl ile Orta Bizans Dönemi arası: Bölge, Antik Çağ sonrası dönemde bir daha asla eskisi kadar yoğun bir şekilde iskân edilmese de yine de inşaat faaliyetlerine sahne olmuştur. Geriye kalan oldukça düzensiz kalıntılar muhtemelen 7. yüzyılın sonlarında düzlenmiş ve üzerine yeni bir bina inşa edilmiştir. Binanın batıdaki uzantısı, bir zamanlar bölgeden geçen bir Osmanlı Dönemi su kanalı tarafından tahrip edilmiş ve diğer kısımları da olasılıkla 1960'larda kazılmış olsa da günümüze ulaşan kalıntılar dikkat çekici büyüklüğü konusunda fikir vermektedir. Açmanın kuzeydoğu kenarı yakınında başlayan ve kalınlığı 1 metreye ulaşan duvar güneybatıya doğru kıvrılıp daha sonra açmanın güney kenarı boyunca güneydoğuya doğru ilerler. Şekli, büyüklüğü ve kapının hemen içindeki konumu nedeniyle bu binanın olasılıkla bir ağıl olarak kullanılmış olduğu söylenebilir. Bölgede hayvanların varlığı, neredeyse tam bir inek iskeleti de dahil olmak üzere çağdaş katmanlardaki yoğun hayvan kemikleriyle doğrulanmaktadır.

9. yüzyıl sonları ve 10. yüzyıla tarihlenen bir sonraki yerleşim safhasında kentin bu bölgesi muhtemelen zanaatkarlar tarafından bir seramik üretim merkezi olarak kullanılmıştı. 1964 kazılarında ambarın kuzeydoğu köşesinde yıkıntının üzerinde bir fırın ortaya çıkarılmıştı. 2023 yılı kazılarında ise dönemin kaliteli ithal sırlı kaplarının başarısız taklitlerine ait birkaç seramik parçası bulunmuştur. Bölge, Orta Bizans Dönemi'nden sonra tamamen terk edilmemiş olsa da Kybele Evi sektörünün Bizans Dönemi sonrası yerleşimin dış kenarında yer aldığı anlaşılmaktadır. Bundan sonraki dönemde yerleşime dair izler çok sınırlıdır ve 19. veya 20. yüzyıla kadar burada yeni ev inşa edilmemiştir.

Doğu-batı yönlü sokaktaki yiyecek tezgâhında bulunan seramikler ve köpek başının (env. 23-63, Res. 33) yanı sıra buluntular arasında iki bronz kap, bir tava (env. 23-49) ve bir kâse (env. 23-51); bronz haç formlu kolye ucu (env. 23-20, Res. 36); *unguentarium* parçaları (env. 23-21, 23-27); birkaç iyi korunmuş pişmiş toprak kandil (env. 23-44, 23-53, 23-55, 23-60, 23-61, 23-62, 23-65, Res. 34); kontekstsiz Hıristiyan mezar yazıtı parçası (env. 23-22); ve yiyecek tezgahının zemininin üzerindeki bir dolguda üzerinde mavi ve yeşil cam damlaları bulunan, beyaz opak cam macunıyla kaplanmış biçimsiz bir taş (env. 23-57) vardır.

5. JEOFİZİK ARAŞTIRMALAR (Res. 37)

Yeni jeofizik araştırmaların ilk sezonu 12-18 Haziran tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın amacı şehrin kuzey bölgesinde yeraltı radarı (GPR) teknolojisinin potansiyelini test etmektir. Bu alanda daha önce rezistivite araştırması gerçekleştirilse de GPR bugüne kadar Aphrodisias'ta sadece Tiyatro Tepesi'nin güneyindeki çeşitli alanlarda küçük ölçekte kullanılmıştı (GPR, yeraltındaki yapıları araştırmak için elektromanyetik dalgaları kullanan ve herhangi bir tahribata neden olmayan teknik bir yöntemdir). Bu araştırmayı Melda Küçükdemirci ve Ben Russell yürütmüştür.

Toplam 5.000 m²'lik iki alanda araştırma gerçekleştirilmiştir (1) Kuzey Temenos Evi'nin hemen doğusu (bu sektörde yapılacak ilave kazılara hazırlık olarak) ve (2) Aphrodite Tapınağı'nın dış temenosunun kuzeyi (Res. 37). Elde edilen sonuçlar, tekniğin sahanın toprak yapısına ve yeraltında çoğu taş olan unsurların tespit edilmesine çok uygun olduğunu göstermiştir. GPR plan-karelerinde siyah renkte görünen yüksek genlikli anormallikler, duvarların ve bazen de zeminlerin varlığına işaret etmektedir.

Kuzey Temenos Evi'nin kuzeyinde olasılıkla bir avlu olarak kullanılmış geniş bir açık alanla birlikte kuzey ve doğu kenarları boyunca olasılıkla oda olarak kullanılmış bir dizi yapı GPR sayesinde tespit edilmiştir. Bu unsurların hizalanma biçimi, Kuzey Temenos Evi'nin bu alan boyunca uzandığını düşündürebilir ancak bunun doğruluğunu anlamak yapılacak kazılarla mümkün olacaktır. Ağustos ayında özellikle bu sonuçları kontrol etmek için GPR ile belirlenen en belirgin anormalliklerden ikisinin kesişme noktasında bir açma (NTH 23.2) açılmıştır. Buradaki çalışmalar GPR sonuçlarının hatasız olduğunu ve bu alanda çok sayıda Roma veya Geç Roma duvarı olduğunu ortaya koymuştur.

Aphrodite Tapınağı'nın dış temenosunun kuzeyinde daha geniş bir alanda da araştırmalar yapılmıştır. Burada beş kentsel yapı adasının bazı kısımları ortaya çıkarılmış ve çoğu yapı adası arasında uzanan yollar da açıkça seçilebilmiştir. Bu unsurların konumu, daha önceki rezistivite araştırmasında da kentin bu kısmında olduğu düşünülen ızgara planla örtüşmektedir.

Alanın güney ucunda dış temenosun kalın kuzey duvarı görülebilmektedir. Bu duvarın yeri hakkında daha önce elimizde kesin bir bilgi yoktu. Duvarın ortasına yakın bir noktada olası bir kapı tespit edilmiştir. Bu unsurun kuzeyindeki yol yüzeyi, evlerle birlikte ticari veya endüstriyel tesisleri barındırdığı düşünülen yoğun bir yapı bloğunun güney kenarını meydana getirmektedir. Sektörün kuzey kısmından çok net sonuçlar elde edilmiştir. Burada doğu-batı yönlü bir yol üzerine inşa edilmiş üç odalı bir bina ve onun kuzeyinde açık bir avluyu çevreleyen üç kenarlı bir portiko olduğu anlaşılmıştır.

Bu türden GPR araştırmaları, büyük kamu yapıları ile konut veya ticari alanlar arasında net bir ayırım yapılmasına ve elde edilen sonuçların geniş bir alan üzerinde kolay bir şekilde yorumlanmasına olanak sağlamaktadır. Bu yıl yapılan çalışmadan elde edilen sonuçların başarısına dayanarak daha kapsamlı GPR araştırmaları planlanmaya başlanmıştır.

6. KUZEY TEMENOS EVİ (Res. 38–40)

Aphrodite Tapınağı'nın iç *temenosunun* hemen kuzeyinde yer alan bir konut olan Kuzey Temenos Evi'ndeki yeni çalışmalar, evin tam boyutları, evreleri, kronolojisi ve işlevi ile ilgili bilgimizi derinleştirmeyi, yapıyı ve buluntularını inceleyip yayınlamayı amaçlamaktadır. 1965 ile 1967 yılları arasında evin büyük bir kısmı kazılmış, 1995 ile 1996 yıllarında da belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Yeni proje, Geç Roma'dan Bizans Dönemi'ne kadar Aphrodisias'taki konut ve yaşam kültürüne ilişkin süregelen araştırma programının bir parçasıdır. Büyüklüğüne ve önemli konumuna rağmen ev bugüne kadar tam anlamıyla incelenmemiş ve yayınlanmamıştır. Jeofizik araştırmalarla eşzamanlı tasarlanan yeni kazı çalışmaları, Ben Russell yönetiminde ve Cemile Karaca asistanlığında gerçekleştirilmiştir. Projenin sponsorluğunu Leverhulme Vakfı üstlenmektedir.

2023 yılında iki açma açılmıştır: (1) NTH 23.1, daha önceki kazıların kuzey ucunda (Res. 38-39), 1966 yılı 9, 10 ve 11. açmalar arasındaki boşlukta yer almaktadır. (2) NTH 23.2 ise doğuda, bu yıl yapılan jeofizik araştırmaların evle ilgili yapıları işaret ettiği noktada açılmıştır (Res. 40B). NTH 23.2 esasen jeofizik sonuçları değerlendirmeye yönelik bir deneme açmasıdır.

NTH 23.1 açması: 1966 yılında bir dizi servis odası kısmen kazılmış bu alanda olasılıkla bir avlu olan başka bir yapının iki sütunu ortaya çıkarılmıştır. Bu sütunlar, kompleksin başka yerlerinde olduğu gibi, küçük üçgen dilimler halinde kesilmiş şist levhalardan yapılmıştır (Res. 40A). Açmanın amacı evin bu bölümleri arasındaki bağlantıları araştırmak ve bunların kullanım amacı ve nasıl yıkıldığı hakkında stratigrafik bilgileri ortaya

koymaktır. 2-15 Ağustos tarihleri arasında gerçekleştirilen çalışmalar alandaki üst stratigrafik kontekstlerin kaldırılmasına ve olasılıkla bir yolun sınırını belirleyen Orta Çağ duvarlarının belgelenmesine yoğunlaşmıştır (Res. 39).

15-18 Ağustos tarihleri arasında bu Orta Çağ yapılarının altında, tamamı Kuzey Temenos Evi'ne ait kerpiç tuğla ve çatı kiremidi yıkıntısı kazılmıştır. Bu katmanlarda, özellikle de açmanın orta ve doğusundaki yangın izleri, çökerken yapının en azından kısmen alev aldığına işaret etmektedir. Ancak bu izler, çöküntü katmanlarının üst seviyeleriyle sınırlı olduğundan binanın yangınla değil depremle yıkıldığı anlaşılmıştır. Yıkıntının en alt katmanlarında önemli miktarda kiremit, seramik ve özellikle hayvan kemikleri ele geçmiştir. Bu yıkıntı katmanlarının kaldırılmasıyla bazılarının kerpiç tuğladan yapılmış üst yapılarının kısmen korunduğu duvarlar ortaya çıkarılmıştır.

Bu duvarların çoğu, bu sektörde 1966'da yapılan kazılarda kısmen açığa çıkarılmıştı ancak birkaç bağlantı duvarı yeni tespit edilmiştir. Bu duvarlar, üçü bu sezon zemin seviyesine kadar kazılmış olan beş odanın boyutlarını ortaya koymaktadır. Açmanın güneybatı köşesinde 1966 yılında kısmen açığa çıkarılan zemini döşeli bir odanın (N-1) tamamı kazılmıştır. Bu zemin, evin ilk vaziyet planının hazırlandığı 1995 ve 1996 yıllarında belgelenmemiştir. Buradaki döşeli zeminli odanın %75'ini kaplamaktadır ancak odanın doğu kenarı boyunca uzanan bir zemin kiremidi şeridi bir aşamada kaldırılmış ve yerine sıkıştırılmış topraktan bir zemin oluşturulmuştur. Zeminin üstündeki yıkıntıdan çok sayıda seramik saklama kabı, sürahi ve pişirme kabının yanı sıra bir miktar da cam ele geçmiştir.

N-1'den dar bir kapıyla erişilen doğudaki bitişik oda (N-2) daha da kuzeye doğru uzanmaktadır. Bu odanın zemini döşemeli olsa da sadece güney ucu korunmuştur. Kuzeyde, kiremitlerin yerine konan kötü durumdaki sıkıştırılmış toprak zemin muhtemelen daha sonraki bir tarihte kaldırılmış ve yerine daha gevşek bir moloz ve toprak dolgu konmuştur (bu sezon kazılmamıştır).

N-2'nin doğusundaki N-5'te de zemin seviyesine ulaşılmış ancak bu odaya N-2'den erişim olmadığı anlaşılmıştır. N-5, şist levhalardan yapılmış sütunlarla çevrili ve özgün haliyle açık bir *peristyl* avlusu olan yapının (N-6) batı tarafı boyunca uzanmaktadır. Mekânın doğusuna küçük duvarlar ve bir eşğin eklenmesiyle avludan ayrılmış ve kapalı bir odaya dönüştürülmüştür. N-5'in güney duvarında, kerpiç tuğladan yapılmış bir üst yapının kalıntıları üzerinde sıvasıyla birlikte günümüze *in-situ* halde ulaşmıştır. Duvardaki sıva ve zemindeki çöküntülerden elde edilen sıva döküntüleri odanın özgün olarak mermer taklidi boyalı panellerle süslendiğini göstermektedir. Odanın özgün zemini yıkılmadan önce bir aşamada sökülmüş ve yerine sıkıştırılmış toprak zemin oluşturulmuştur (bu sezon kazılmamıştır). Açmanın kuzey ucundaki bu toprak tabanın içinden ve altından geçen bir drenaj veya besleme boru hattı keşfedilmiştir. Açmanın kuzeybatısında iki oda daha (N-7 ve N-8) tespit edilmiş ancak kazılmamıştır.

NTH 23-1 açmasındaki çalışmalar orijinal eve ait bir dizi servis odasını ortaya çıkarmasıyla genel anlamda başarılı olmuştur. Kazılar ayrıca, levhalardan yapılmış sütunları olan avlunun doğrudan erişim sağlayan bir geçit tespit edilmemiş olsa da kompleksin bir parçası olduğunu kesinleştirmiştir. Son olarak, özellikle oda zeminlerindeki seramikler, binanın bu bölümünün, MS 7. ve 9. yüzyıllar arasında, zemin kaplamaları (tamamen veya kısmen) söküldükten sonra depolama ve diğer işlevsel amaçlarla kullanılmaya devam edildiğine işaret etmektedir. Bulgular, "Karanlık Çağlar" boyunca kentsel yaşamın kentin bu tarafında devam ettiğini kanıtlar niteliktedir.

NTH 23.2 açması: Açma, jeofizik araştırmalara göre Kuzey Temenos Evi'nin doğu yönündeki bir uzantısına ait olabilecek iki önemli duvarın keşiştiği noktada açılmıştır. 2

Ağustos'ta başlayan kazıların henüz ilk gününde üst toprağın hemen altında iki duvar ortaya çıkarılmıştır (Res. 40B). Kuzey-güney yönlü yapının Roma Dönemi'nden kalma 1,5 metre yüksekliğinde sağlam bir duvar olduğu, doğu-batı yönlü yapının ise yalnızca iki sıra yüksekliğinde, daha geç bir Orta Çağ duvarı olduğu anlaşılmıştır. Ancak kazılar ilerledikçe, bu Orta Çağ duvarının aslında jeofizik araştırmada tespit edilen duvar olmadığı ortaya çıkmıştır. Birkaç moloz ve yıkıntı tabakasının kazılmasının ardından, kuzey-güney yönlü Roma duvarının, Orta Çağ duvarı ile kabaca aynı hattı izleyerek batıya doğru yöneldiği anlaşılmıştır.

Doğuda, büyük bir kısmı sökülmüş olan mermer zemin döşemeli ve duvar kaplamalı bir oda ortaya çıkarılmıştır. Açmanın kuzeybatısında bu kez zemini pişmiş toprak kiremit ile kaplı bir oda daha ortaya çıkarılmıştır. Güneybatıdaki mekânda sıkıştırılmış toprak zemine kadar inen çok sayıda dolgu ve kuzey-güney yönlü duvarın batı cephesine bitişik bir platform veya başka bir yapının temelleri bulunmuştur. Bu duvarda bir zamanlar olan kapı aralığı, doğu cephesi mermerle kaplanmadan önceki bir tarihte kapatılmıştır. Bu kapının altında, doğudaki mermer zeminli odanın zemin seviyesinin altına uzanan ve dolgusundan sonraki bir döneme tarihlenen küçük kemerli bir açıklık bulunmaktadır. Bununla birlikte, mermer zeminli odanın duvarlarındaki harcın pembe renkte olması ve alanda dörtgen pişmiş toprak bir boru (box tile) parçası bulunması burada bir hamam kompleksinin olduğuna işaret etmektedir. Açmanın güneybatı köşesinde en derindeki dolgudan elde edilen önemli buluntulardan biri olasılıkla Orta Çağ'a tarihlenebilecek bakır alaşımli bir mangaldır (env. 23-64). Diğer buluntular arasında pişmiş topraktan bir kandil (env. 23-56), bir *unguentarium* parçası (env. 23-29) ve cam *unguentarium* parçaları (env. 23-58) vardır.

Bu açmadaki çalışmalar jeofizik araştırma sonuçlarını teyit eden ve küçük bir hamam kompleksinin varlığına işaret eden bazı unsurları ortaya çıkarmıştır. Bu bölümün Kuzey Temenos Evi kompleksinin bir parçası mı yoksa sadece ona bitişik mi olduğunu anlamak için 2024 yılında daha fazla araştırma yapılması planlanmıştır.

7. SEBASTEION TAPINAK (Res. 41–42)

Sebasteion kompleksinin doğu ucundaki Korinth tapınağının bölümlerini incelemek, belgelemek ve restore etmek için 2021'de üç yıllık yeni bir proje başlatılmıştır. Projenin amacı, iki yanı kabartmalı yapılarla süslü bir yola bakan tapınağın Korinth düzenindeki sütunlu ön cephesini restore etmektir. Yüksek bir podyum üzerine oturan tapınak Livia ve Tiberius'a adanmıştır ve Sebasteion kompleksinin en önemli noktasıdır. 2021 yılında tapınağın mimari elemanları bir araya getirilmiş, vinç yardımı ile kazı evinin doğusunda, sadece tapınağın bloklarının bulunduğu alanda düzenlenmiş, hangi blokların *anastylosiste* kullanılabileceği araştırılmıştır. 2022'deki öncelikli çalışmalar tapınağın platformunu tamir etmek, *stylobatın* orijinal seviyesini hazırlamak ve iki sütunun parçalarını birleştirmek olmuştur. *Anastylosis* çalışmaları Thomas Kaefer, Gerhard Paul yönetiminde ve Phil Stinson asistanlığında gerçekleştirilmiştir. Proje Caroline Koç tarafından desteklenmektedir.

2023 yılında 4, 5 ve 6. sütunların temellerinin üzerine yeni yapay taş bloklar yerleştirilmiş ve aralarına yığma duvarlar inşa edilmiştir. 1, 2 ve 3. sütun kaideleri ve tamburlarının hassas deneme, montaj ve son sabitleme çalışmaları da eşzamanlı olarak devam etmiş, eksik parçalar yapay taştan yontulmuştur. Sütun 2'nin en alt tamburu yapay taştan hazırlanmış ancak henüz el ile yontulmamışken farklı bir alanda orijinal tambur ele geçmiştir. Projenin sonunda üç adet tam sütun (1-3) doğru pozisyonlarında ve tam yüksekliklerine yerleştirilmiş, 6. sütunun da bir kısmı tapınak podyumunun güney

köşesinde *anastylosis* yöntemiyle ayağa kaldırılmıştır (Res. 39-40). 4, 5 ve 6. sütunları ve günümüze ulaşan Korinth başlıklarından bazıları üzerinde gelecekte daha fazla çalışma yapılabilir.

Bu restorasyon çalışmasında üç sütununun bütünüyle tamamlanmış olması Sebasteion'un ziyaretçi deneyimine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. *Anastylosis* çalışması, Sebasteion'un özgün mimarisinde önemli bir detayı yeniden gözler önüne sermiştir: Tapınağın cephesi, bitişikteki Kuzey ve Güney Binalarla eş yükseklikteydi ve kompleksin "zirve noktası" olarak tasarlanmıştı. Aynı zamanda kutsal alanın doğu ucunun "kapanması" etkisini de yaratmaktadır. Cephenin arkasındaki *cella*nın tamamen kaldırılması ve ön cephedeki özgün erişim merdiveni yerine bir çeşme teknesinin yerleştirilmesiyle tapınak Geç Antik Çağda kapsamlı bir dönüşümden geçmiştir. Gerçekleştirilen *anastylosis* ile, ilerleyen zamanlarda kamusal ve ticari bir tesise dönüşmüş olan ama yine de eski Sebasteion kompleksinin "zirve noktası" olarak işlevini sürdüren Korinth düzenindeki bu muhteşem sütunlu cephenin Geç Antik Çağ safhası ayağa kaldırılmıştır.

8. MÜZE AVLU PROJESİ (Res. 43–44)

Lucien Arkas sponsorluğunda Afrodisias Müzesi'nin mevcut avlusunun örtülü iç mekanlara dönüştürülmesini amaçlayan yeni projeye 2019 yılında başlanmıştır. 2020 yılında İzmir merkezli proje mimarları ARTI-3 Mimarlık ile detaylı planlama çalışmaları yapılmış, 2021 yılında ise tasarım son haline getirilmiş, sergilenecek olan eserler Müze depolarından Mavi Depo-Atölye'ye getirilmiştir. 2022 yılında, Bazilika'dan ve Kent Parkı'nın Propylonu'ndan (eski ismiyle "Agora Kapısı") alınan, çok parçalı mitolojik kabartmaların restorasyonu tamamlanmıştır.

Konservasyon çalışmaları 2023 yılında avlunun yeni kapalı alanında sergilenecek olan ve çoğu son yirmi yılda bulunmuş olan üç portre heykeli ve on portre başı ve büstüne odaklanmıştır. Baş ve büstler MS 1 ile 6. yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir. Başlarının açısı ve konumu dikkatle değerlendirildikten sonra bağımsız kaidelerin üzerine yerleştirilmek üzere hazırlanmışlardır. Portrelerin her biri taş kaidenin tepesine yerleştirilecek olan bronz bağlantılarla eşleştirilmiştir.

Her biri büyüklü küçüklü parçalar halinde günümüze ulaşan üç adet Roma İmparatorluk Dönemi heykelinin de restorasyonu tamamlanmıştır. Sebasteion Propylon'undan gelen heykeller imparator Tiberius, annesi Livia ve genç prenses Aemilia Lepida'yı betimlemektedir (Res. 44A-C).

Tiberius: Heykelin kırık olan sağ ayağı ve ayak bileği alt bacağa dübelle sabitlenmiş, kaidenin eksik kısmı ise yapay taştan yapılmıştır. *Himation*un altından eksik olan sağ alt bacak, figüre daha dengeli bir görüntü sağlamak amacıyla daha geniş bir çelik kılıf içine yerleştirilmiş ince bir çelik dübel ile desteklenmiştir. Çok parçalı portre baştan günümüze ulaşan altı parça çivilerle birbirine tutturulmuş ve açıkta bırakılan tek bir çelik dübel ile gövdeye tutturulmuştur (Res. 43A). Konservasyon çalışmaları sırasında önemli bir gelişme yaşanmıştır. Aynı bölgede ele geçen çok parçalı baş ile gövdenin birbirlerine ait oldukları uzun zamandır düşünülüyordu. Bunu incelemek için kurulan iskele sayesinde sabit tutulabilen heykelin üzerinde yapılan detaylı çalışma ve denemeler sonucunda boyunda korunmuş küçük bir bölümün baş ve gövdede tam olarak birbirine oturduğu tespit edilmiştir. Buna göre, Tiberius'un başının Zeus figürü kostümüyle betimlenmiş bu gövdeye ait olduğu kesinlik kazanmıştır (Res. 44B).

Livia ve Aemilia: Gövdelerin dörder-beşer parçadan oluşan kırık kısımları birbirine dübelle sabitlenmiş, günümüze ulaşan yazıtlı kaideler heykelleri taşıyacak yüzeyler oluşturmak

amacıyla gerekli yerlerde yapay taşla onarılmıştır. Heykelleri kaidelere sabitleyen kelepçe yuvalarının hizalarından heykel ve kaidelerin birbirlerine ait olduğu görülebilmektedir (Res. 44A ve C). İki heykelin eksik omuzları ve göğsü kilden modellenip alçıya dökülmüş başlar daha sonra her figürün restore edilmiş göğüs ve omuzlarından destekle dübellerle gövdelerine sabitlenmiştir. Tam eşleşme sağlanamasa da Livia'nın başı (Res. 43B) bu heykele aittir, çünkü heykel Livia için yazılmış bir kaide ile eşleşmektedir. Ölçek ve üretim tarzındaki uyum nedeniyle portrenin de ona ait olduğu kesindir. Aemilia'nın başı da diğer heykele aittir çünkü kıyafet ve baş örtüsündeki kumaş katlanma çizgileri sağ omuzdaki iki kısım ile tam anlamıyla örtüşmektedir.

Konservasyon ve restorasyon çalışmaları İngiltere'deki Cliveden Conservation'dan Nick Barnfield, Tom Flemons, Alex Rickett ile Hikmet Apaydın ve yerel taş konservatörlerinden oluşan ekip tarafından yürütülmüştür. Çalışma Lucien Arkas sponsorluğunda gerçekleşmiştir.

9. DİĞER ALAN KONSERVASYON ÇALIŞMALARI

2023'te farklı pek çok alan konservasyon çalışması yapılmıştır. Tetrasyon Caddesi'ndeki mavi-gri mermer döşemenin konservasyonu Hikmet Apaydın tarafından sürdürülmüştür (Res. 45). Agora, Bouleuterion, Kuzey Temenos Evi, Trikonkhos Ev'de ve restorasyonu yeni tamamlanan Bazilika'nın birçok noktasında Harry Mark tarafından tasarlanan yeni bilgi panoları yerleştirilmiştir. Ören yerinin kuzeydoğusunda bulunan yerel mermer ocakları, Ben Russell yönetiminde bir arkeoloji ekibi tarafından incelenmiştir.

10. ARAŞTIRMA, BELGELEME, YAYIN (Res. 46–47)

Eski ve yeni buluntular depolarda incelenmiştir. Tüm bu buluntuların belgelenmesi bilimsel yayınların temelini oluşturmaktadır. Bu sezon bu konuda yapılan en önemli çalışma Tetrasyon Caddesi'nin tarihi ve burada yapılan kazılar hakkında hazırlanan çok yazarlı monografıdır. Haziran ayında, Ulrike Outschar yönetiminde Quinn Bolte, Muradiye Bursalı, Cemile Karaca ve Emre Şahinoğlu'ndan oluşan küçük bir ekip kazı evi depolarında büyük bir düzenleme çalışması üstlenmiştir.

Mermer Eserler: Julia Lenaghan ve Nisan Lordoğlu parçalanmış heykeller üzerine kapsamlı araştırmalar yürütmüştür. Caddede bulunan mermer yontu eserleri, cadde hakkındaki monografıta yayınlanmak üzere Roland Smith ve Josh Thomas tarafından, Sebasteion Propylon'da bulunanlar ise Sebasteion mimarisi hakkında Phil Stinson tarafından hazırlanan kitapta yayınlanmak üzere Julia Lenaghan tarafından yazılmıştır. Önemli mermer buluntular arasında Kybele Evi'nin önünden geçen sokaktaki lokantanın zemininde bulunan mavi mermerden yapılmış küçük bir köpek başı (env. 23-63, G: 4 cm, Res. 33) ve Tetrasyon Caddesi'ndeki Karanlık Çağ Kompleksi'nde ikincil bir kontekstte (bir duvarda) bulunan Dionysos heykelciği başı (env. 23-01, Y: 6,5 cm, Res. 25) sayılabilir. Dionysos başının her yönden işlenmiş olup gövdesine tutturulması veya yeniden tutturulması için iğne büyüklüğünde küçük bir dübel deliği bulunmaktadır. MS 4. veya 5. yüzyıla ait olabilecek yüksek kaliteli bir eser olan küçük figür olasılıkla Tetrasyon Caddesi doğu kolonadının yukarısında, varlıklı insanların oturduğu 6. yüzyıldan kalma binalardan birine aitti.

Epigrafi: Epigraflar Angelos Chaniotis, Takashi Fuji ve Özge Acar yeni buluntuları kayıt altına almış ve özellikle önceki kazı dönemlerinde ele geçen yazıt ve graffitolar üzerine araştırmalarına devam etmişlerdir. Başta Tetrasyon olmak üzere taş ustalarının bıraktığı

işaretler yoğun bir şekilde belgelenmiştir. Çoğunlukla haçlar olmak üzere Sebasteion ve Tetrasyon'da Hıristiyan varlığına ait işaretler Takashi Fuji tarafından kayıt altına alınmıştır.

Cadde sektöründeki yeni buluntulardan biri Cadde'nin kuzey kısmının doğusundaki blok tarlasında bulunan ve üzerinde [...]OTHĒKĒN yazan bir korniş parçası (olasılıkla içinde entegre bir kitaplık veya kütüphane (bibliothēkē) olan bir yapıya atıfta bulunmaktadır) (env. 23-59, I 23.01). Bir diğeri ise yukarıda sözü edilen ve Cadde'de bulunan iki talent yükündeki terazi ağırlığıdır (env. 23-50, I 23.04, Res. 21 ve 47). Kybele Evi'ndeki kazılarda ele geçen yeni buluntular arasında ikincil bağlamdaki parçalar da vardır. Bunlar: MS 1.-2. yüzyıla ait yazıtlı bir heykel kaidesinin küçük bir kısmı (env. 23-10, I 23.02); üzerinde H BOUL[H ...] yazan MS 2. yüzyıla ait bir kaidenin üst kısmından bir parça (env. 23-07; I 23.03) (olasılıkla bir Demos heykelinin meclis tarafından ithaf edildiği belirtilmektedir); ve son olarak Hıristiyan kitabesine ait küçük bir parçadır (env. 23-22, I 23.06).

Sikke ve seramikler: Başta Tetrasyon Caddesi'ndeki buluntular olmak üzere, sikkeler üzerine çalışmalar Ahmet Tolga Tek ve Ömer Can Taşpınar (Roma Dönemi) ile Betül Teoman ve Gültekin Teoman (İslami dönemler) tarafından sürdürülmüştür. Seramik araştırmaları Ulrike Outschar (Roma) ile Muradiye Bursalı ve Emre Şahinoğlu (Orta Çağ) tarafından Kybele Evi ve Tetrasyon Caddesi'ndeki malzemelere odaklı bir şekilde sürdürülmüştür (Res. 46). *Unguentarium* ve monogramlarına ilişkin bir katalog ve araştırma Eugenia Vitello tarafından hazırlanmıştır.

Önemli buluntular arasında, Karanlık Çağ Kompleksi'nin hemen kuzeyinde, Tetrasyon Caddesi'nin batı kolonadında bulunan, geç 6. yüzyıl veya erken 7. yüzyıla tarihlenen vahşi hayvan (ayı ve aslan) aplik bezemeli büyük bir Afrika Kırmızı Astarlı (ARS) tabağa ait birbiriyle birleşen yeni parçalar vardır. (env. 23-30, Res. 23). Tabağın günümüze ulaşan kısmı, bazıları 2022'de (NAve 22.2) bulunan ve birbiriyle birleşen dört parçadan oluşmaktadır. Büyük bir açık kabın (env. 69-76) yazıtlı ağız kenarı tekrar incelenmiştir. Evin hanımı (*kyria*) Polymnia'ya hitaben yazılmış metnin çevirisi şu şekildedir: *Polymnia Hanım, dokuma yaptığınızda (yünü burada) yıkayın!* (I 23.12).

Organik malzeme: Tetrasyon Caddesi'ndeki kanalizasyon, tuvalet ve çöplüklerden alınan örnekler Cadde hakkındaki monografya yayınlanmak üzere Erica Rowan tarafından incelenmiştir. Hayvan kemikleri Vedat Onar tarafından, insan kemikleri Duru Yağmur Başaran tarafından incelenmiştir.

Metal, cam ve mozaikler: Cadde ve diğer bölgelerde bol miktarda ele geçen cam buluntuların incelenmesi Üzelifat Özgümüş ve Quinn Bolte tarafından yürütülmüştür. Tetrasyon Caddesi'ndeki bronz kap buluntularının detaylı yayın çalışması Feyzullah Şahin tarafından yapılmıştır. Cadde kolonadının üst katındaki duvar mozaığı parçaları Tim Penn tarafından incelenmiştir. Mozaiklerde zengin bitki kompozisyonları içinde putto betimlemeleri vardır.

Osmanlı: Miranda Gronow'un Aphrodisias'ın Osmanlı Dönemi hakkında hazırladığı doktora tezi Pekmez Tepesi'ndeki pişmiş toprak künkler ve hamama odaklanmaktadır.

Yayınlar: Michael Crawford tarafından hazırlanan *Aphrodisias XIII: Basilika'daki Diocletianus Tavan Fiyatlar Fermanı* yakında yayınlanacaktır. Editörlüğünü Ben Russell ve Andrew Wilson'ın yaptığı *Aphrodisias XIV: Palmiye Parkı: Aphrodisias'ta bir Kent Parkı* adlı eser yayıncıya teslim edilmiştir. Sebasteion (Phil Stinson), Stadyum (Katherine

Welch ve Andrew Leung), Bouleuterion (Ursula Quatember ve Chris Hallett) ve Şehir Surları (Peter de Staebler) ile ilgili monograf hazırlıklarında da önemli ilerlemeler kaydedilmiştir.

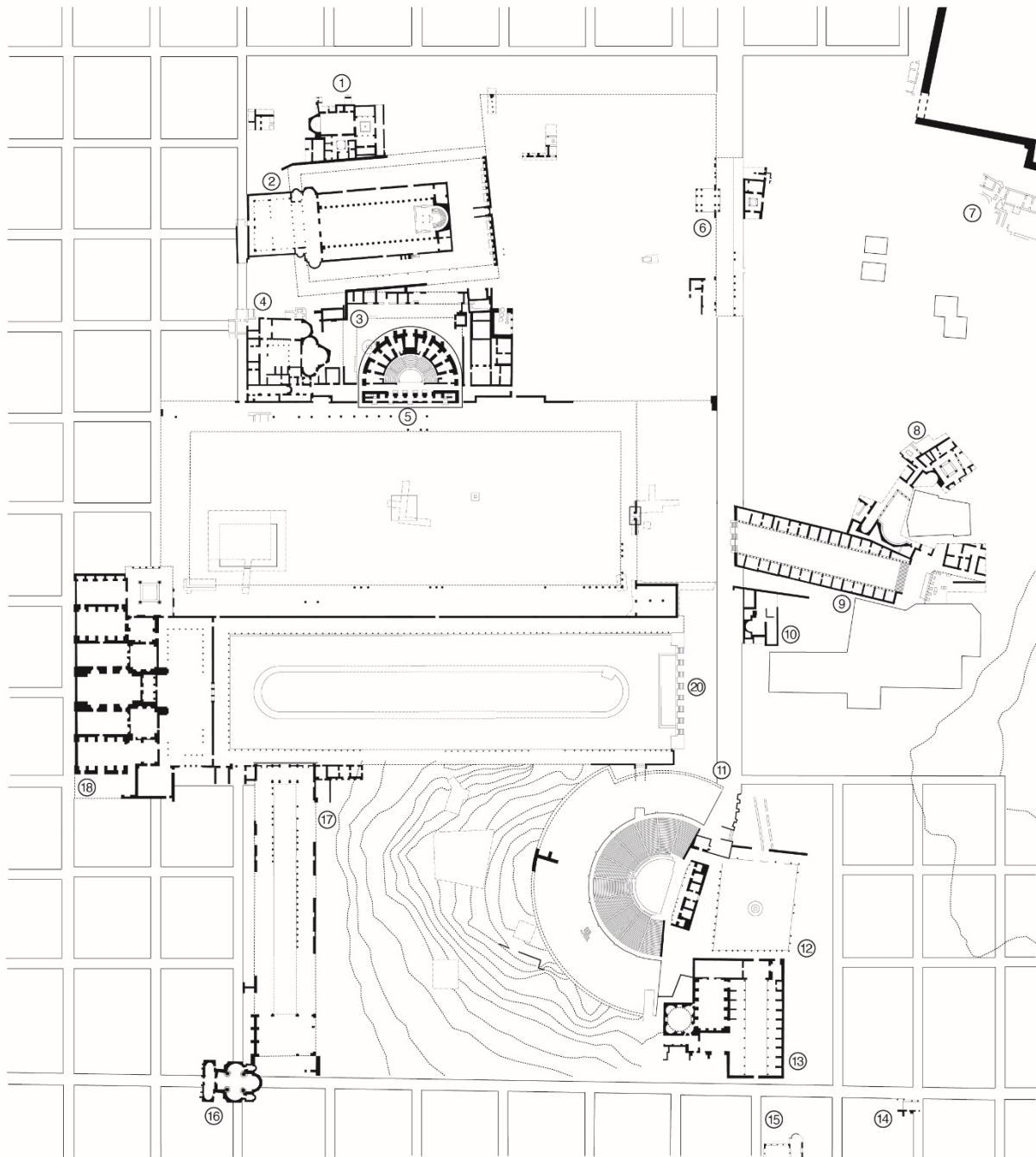
2023 YILI EKİBİ (Res. 48)

Arkeologlar: Mark Abbe, Alis Gülfizar Altinel, Duru Yağmur Başaran, Quinn Bolte, Muradiye Bursalı, Nell Carobene, Claire Davis, Jesica Dawson, Miranda Gronow, Christopher Hallett, James Hua, Ine Jacobs, Cemile Karaca, Allison Kidd, Mikayil Köroğlu, Julia Lenaghan, Andrew Leung, Nisan Lordoğlu, Ulrike Outschar, Esen Öğüş, Üzlifat Özgümüş, Muhammed Özkan, Timothy Penn, Adrian Poe, Ursula Quatember, Benjamin Russell, Ayça Sartönder, Sean Silvia, Roland Smith, Serra Somersan, Philip Stinson, Emre Şahinoğlu, Joshua Thomas, Eugenia Vitello, Katherine Welch, Bahadır Yıldırım, Ozan Yıldırım. *Arkeobotanik uzmanı:* Erica Rowan. *Mimarlar:* Batur Ecer, Ece Önder, Harry Mark, Santiago Patino, Ece Savaş. *Anastylosis Mimarları:* Thomas Kaefer, Gerhard Paul. *Konservatörler:* Büşra Arı, Nicholas Barnfield, Thomas Flemons, İslim Görür, Alexander Rickett, James Wheeler, Feyza Yıldırım. *Vinç Operatörü:* Recep Köle. *Depo Sorumlusu:* Selcen Köroğlu. *Epigraflar:* Özge Acar, Angelos Chaniotis, Takashi Fujii, Selcen Köroğlu. *Jeofizik araştırma:* Melda Küçükdemirci. *Nüvizmatlar:* Ahmet Tolga Tek, Ömer Can Taşpınar, Betül Teoman, Gültekin Teoman. *Fotoğrafçılar:* Ian Cartwright, Alis Gülfizar Altinel. *Zooarkeoloji:* Vedat Onar.

2023 YILI SPONSORLARI

Aphrodisias Kazıları New York Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü himayesinde, Oxford Üniversitesi Klasik Araştırmalar Fakültesi iş birliği ve çeşitli vakıfların, özel şahıs ve grupların çok kıymetli desteği ile gerçekleştirilmektedir: Geyre Vakfı - İstanbul (Başkan, Ömer Koç), the Friends of Aphrodisias Trust - Londra (Başkan, Patricia Daunt[†]) ve Afrodisyas'ı Sevenler Derneği - İzmir (Başkan, Mizyal Toktay). Tetrasyon Caddesi'ndeki çalışmalar British Institute at Ankara, the Friends of Aphrodisias Trust – Londra ve Bizans Araştırmaları Merkezi - Oxford tarafından, Kuzey Temenos Evi projesi Leverhulme Trust tarafından, Kybele Evi'ndeki çalışmalar ise Leon Levy Foundation ve Headley Trust tarafından desteklenmiştir. Lucien Arkas, yeni müze avlu projesi için mermer heykeltıraşlık eserlerinin konservasyonuna sponsor olmuştur. Murat Ülker ve pladis çok-yıllık Bazilika projesini desteklemektedir. Ömer Koç Güney Agora'daki havuzun çok yıllık konservasyon projesinin sponsorudur. Sebasteion Tapınak'ın restorasyonu Caroline Koç tarafından desteklenmektedir. The Leon Levy Foundation, the Augustus Foundation, New York Üniversitesi Sanat ve Bilim Fakültesi, Oxford Üniversitesi Lincoln College'e ait Shuffrey Fund ile Oxford Üniversitesi'ne ait Craven Fund öğrencilerin ve uzman meslektaşlarımızın projeye katılımını sağlamaktadır. Bütün destekçilerimize cömertliklerinden dolayı teşekkürü borç biliriz.

R.R.R. Smith, Kazı Başkanı
Ine Jacobs, Arazi Sorumlusu
Serra Somersan, Kazı Başkan Yardımcısı
Ekim 2023

KEY

1. NORTH TEMENOS HOUSE	11. THEATER
2. TEMPLE OF APHRODITE	12. TETRASTOON
3. SCULPTORS' WORKSHOP	13. THEATER BATHS
4. TRICONCH HOUSE	14. GAUDIN'S FOUNTAIN
5. BOULEUTERION & NORTH AGORA	15. GAUDIN'S GYMNASIUM
6. TETRAPYLON	16. TETRAKIONION
7. HOUSE OF KYBELE	17. BASILICA
8. ATRIUM HOUSE	18. HADRIANIC BATHS
9. SEBASTEION	19. URBAN PARK / PLACE OF PALMS
10. CRYPTOPORTICUS HOUSE	20. DIOGENES' PROPYLON

APHRODISIAS
STATE PLAN OF CITY CENTER

0 25 50 100m
DRAWN 1:2500

Resim 1: Aphrodisias, kent merkezi, vaziyet planı

Resim 2: Bazilika. Büyük sütunlar, anastylosisi sonrası, kuzeydoğudan görünüm (2023).

Resim 3: Bazilika. Binanın batı cephesinde bulunan Diocletianus Fiyat Fermanı panoları, kuzeyden görünümü (2023).

Resim 4: Bazilika. Anastylosisi tamamlanmış sütunlar ve Fiyat Fermanı'na ait metinleri gösteren sergileme panoları, kuzeyden görünüm (2023).

Resim 5: Bazilika. Binanın batı cephesinde bulunan Diocletianus Fiyat Fermanı panoları, güneyden görünümü (2023).

Resim 6: Bazilika. Binanın batı cephesinde bulunan Diocletianus Fiyat Fermanı'nı inceleyen ziyaretçiler (2023).

Resim 7A-B: Bazilika. Doğu (üstte) ve batı (altta) cephelerde duran Fiyatlar Fermanı'na ait paneller (2023).

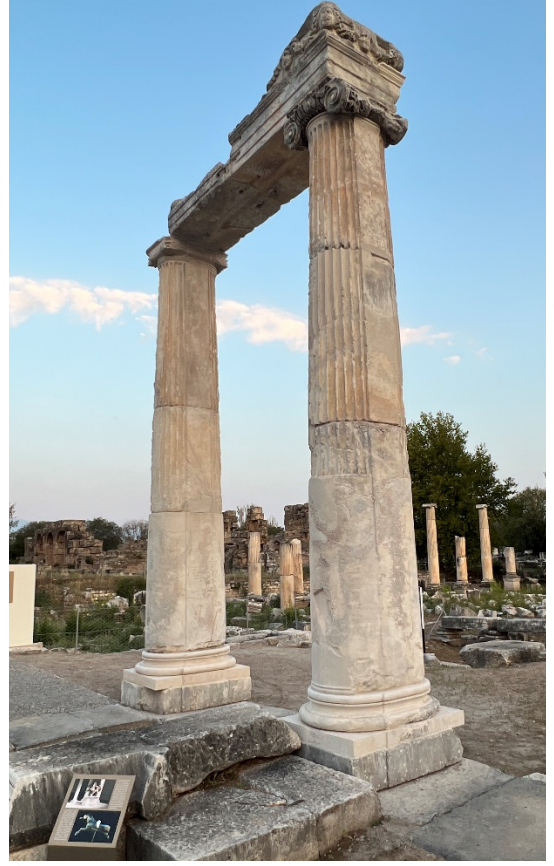
Resim 8: Bazilika. Troilos ve Akhilleus'un heykelinin bulunduğu Bazilika iç mekanının üç boyutlu rekonstrüksiyonu (2023).

Resim 9: Bazilika. Depo-Atölyede Bazilika vestibülünden gelen büyük sütunların anastylosisine yönelik çalışmalar (2023).

Resim 10A-B: Bazilika. Vestibüle ait büyük boyutlu çifte yarım sütunların anastylosis çalışmaları (2023).

Resim 11A-B: Bazilika. Vestibüle ait büyük mermer sütun düzeninin anastylosis sonrası görünümü (2023).

Resim 12: Bazilika. Vestibüle ait büyük mermer sütunları – anastylosis sonrası (2023).

Resim 13: Palmiye Parki. Mermer havuz kenarının konservasyonu, kuzey taraf (2023).

Resim 14: Palmiye Parki. Havuzun kuzey kenarının konservasyonu, parçalanmış iç ayak destek levhasına ait detay (2023).

Resim 15: Palmiye Parki. Mermer havuz kenarının konservasyonu, sezon sonunda kuzey kısmın görünümü (2023).

Resim 16: Tetrapylon ve Tetrapylon Caddesi, kuzeydoğudan hava görüntüsü (2023).

Resim 17: Tetrapylon Caddesi. Caddenin kuzey kısmındaki açmaların konumu, Nave 23.1 ve Nave 23.2 (2023).

Resim 18: Tetrapylon Caddesi. Nave 23.1'e ait ortofotoğraf, arka duvar ve cadde portikosuna ait kolonad (2023).

Resim 19: Tetrapylon Caddesi. Nave 23.1, arka duvarın dibinde duran yoğun kiremit dolgusu (2023).

Resim 20: Tetrapylon Caddesi. N.Ave 23.1'in güney ucunda bulunan Beylik dönemi atölye alanı, güneyden görünüm (2023).

Resim 21A-B: Tetrapylon Caddesi. Yazıtlı ve demir halkalı geç antik döneme ait terazi ağırlığı (64,5 kg) (Env. 23-50) (2023).

Resim 22: Tetrapylon Caddesi. Karanlık Çağ Kompleksi (Nave 23.2), kuzeydoğudan görünüm (2023).

Resim 23A-C: Tetrapylon Caddesi. Ayı ve aslan betimli Afrika Kırmızı Astarlı tabağa ait parçalar (env. 23-30) (2023).

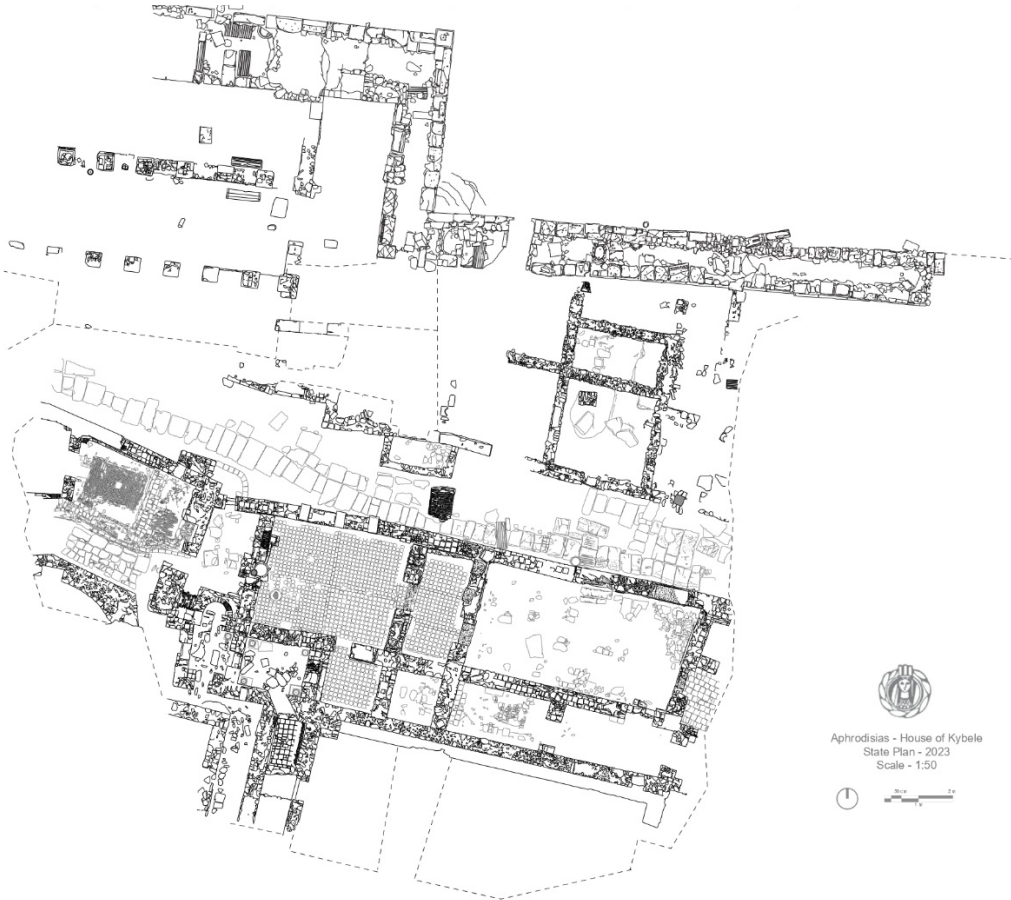
Resim 24: Tetrapylon Caddesi. Nave 23.2'ye ait ortofotoğraf, batı cadde portikosunun güney ucu (2023).

Resim 25: Tetrapylon Caddesi. Nave 23.1'in kuzeyindeki duvarda bulunan Dionysos başı (env. 23-01, Y: 6,5 cm) (2023).

Resim 26: Kybele Evi. Tüm mahallenin hava görüntüsü (kuzey üstte) (2023).

Resim 27: Kybele Evi. Tüm mahallenin vaziyet planı (2023).

Resim 28: Kybele Evi. Doğudan görünüm. Kybele Evi sađda, cadde ortada, depo binası ise sağ üstte görünmektedir (2023).

Resim 29: Kybele Evi. Ambar yapısı, batıdan görünüm (2023).

Resim 30: Kybele Evi. Üzerine inşa edilen lokanta ile birlikte sokak, güneyden görünüm (2023).

Resim 31: Kybele Evi. Sokağa taşan küçük lokantanın hava görüntüsü (2023).

Resim 32A-C: Kybele Evi. Sokak restoranında bulunan tanımlanabilir pişirme kabı, süzgeç ve sofrta kabı parçaları (2023).

Resim 33: Sokak restoranının zemininde bulunan gri mermerden küçük köpek başı (env. 23-63, G: 6,5 cm) (2023).

Resim 34: Kybele Evi. Sokak lokantasında kullanılan seramik kandiller (env. 23-55, 23-62, 23-61 ve 23-65) (2023).

Resim 35A-B: Kybele Evi. Bronz kâse (Env 23-51, G: 24,5 cm), in-situ durumu ve konservasyon sonrası (2023).

Resim 36A-B: Kybele Evi. Bizans dönemi bronz haç kolye ucu (env. 23-20, Y: 6 cm) (2023).

Resim 37: Jeofizik araştırma, sol altta Kuzey Temenos Evi (2023).

Resim 38: Kuzey Temenos Evi. NTH 23.1, evin kuzey kısmının kazılması, kuzeydoğudan görünüm (2023).

Resim 39: Kuzey Temenos Evi. NTH 23.1, doğudan görünüm (2023).

*Resim 40A: Kuzey Temenos Evi. NTH 23.1, şist ile inşa edilmiş sütun örneği.
Resim 40B: NTH 23.2, jeofizik araştırmada tespit edilmiş yapı temellerinin evin kuzeydoğusundaki açısı, kuzeyden görünüm (2023).*

Resim 41: Sebasteion Tapınak. Tapınak cephesindeki sütunlar, anastylosis biterken (2023).

Resim 42: Sebasteion Tapınak. Tapınak cephesindeki sütunlar, anastylosis sonrası (2023).

Resim 43A-B: Mermer konservasyon çalışmaları. Tiberius (A) ve Livia (B) heykellerinin restorasyonu (2023).

Resim 44A-C: Mermer konservasyon çalışmaları. Livia (A), Tiberius (B) ve Amelia Lepida (C) heykellerinin tamamlanmış hali (2023).

Resim 45: Tetrapylon Caddesi. Cadde zemin kaplamasının tamiri, kuzeyden görünüm (2023).

Resim 46A-B: Tetrapylon Caddesi'nde bulunan seramikler. Beylik dönemi kap parçaları (A), Osmanlı dönemine ait yeşil sırlı sığ sofrta kabı (B) (2023)

Resim 47: Epigrafi. Öğrenci ve epigraflar Tetrapylon Caddesi'nde bulunan yazıtlı terazi ağırlığını incelerken (env. 23-50) (2023).

Resim 48: Aphrodisias 2023 yılı araştırma, kazı ve restorasyon ekibi, Sebasteion Tapınak önünde.